

ՔՆՆԱԳԼՏՈՒԹԻՒՆ ՆԻ ՄԼՏՆԵԼԻՍՏՈՒԹԻՒՆ

Առաջին նալրամոկեան «Առակներ», Թիֆլիս. 1906 թ. 192 էջ., գինը 50 կ.

Մեր վիպական բանաստեղծութեան մի ճիւղը՝ առակը՝ մինչև օրս իր արժանաւոր ներկայացուցիչը չունէր։ Մխիթար Գոշի և Վարդանի առակները՝ միջնադարեան դրոշմ կրելով իրանց վրայ և զուրկ լինելով գեղարուեստական արժանաւորութիւններից, չեն կարող գոհացնել մեզ, ժամանակակից ընթերցողներին։ Անբաւարար են նոյնպէս և Խ. Արուսեանի առակները՝ խիստ երկար, ձգձգուած և անարուեստ լինելու պատճառով։ Իրաւ է, մենք ունինք Նզդպի և Կոխլովի լիակատար թարգմանութիւնները, բայց իմ խօսքը ինքնուրոյն առակների մասին է։

Բոլորովին պատահամա՞ր ձեռս ընկաւ մի գրքոյկ, որի վերնագիրը յիշուած է վերև։ Ոչ առանց նախապաշարմունքի,— ինքս էլ չգիտեմ ինչու,— բաց արի գրքոյկը, սկսեցի կարդալ։ Սկզբից և եթ հեզնական ժպիտս տեղի տուից լըջութեան, և ես ինձ մեղաւոր զգացի։ Առակին յարմար երկար ու կարճ տողերը, սահուն և բնորոշ, գրաւեցին իմ ուշադրութիւնը։ Այս բոլորը նորութիւն էր ինձ համար։ Յետոյ ուշադրութիւն դարձրի առակների բովանդակութեան վրայ. այս կողմից էլ ես միանգամայն գոհ մնացի։ Ինձ թուաց, որ մի գիւտ եմ արել։ Սկսեցի յառաջաբանը կարդալ, և տեսայ, որ առակների հեղինակը մեծ պատրաստութեամբ է գրականական ասպարէզ եկել։ Հեղինակը լաւ ծանօթութիւն է ցոյց տալիս եւրոպական, ռուսաց և հայոց առակագիրների հետ։ Իհարկէ, Առ. Նալբանդեանը ոչ կաֆոնտէն է և ոչ Կոխլով։ Բայց և նոյնպէս նա իսկական առակագիր է։ Նա ինքն էլ այդ լաւ գիտակցում է և ահա ինչու գրքի երեսի վրայ ամենայն համեստութեամբ գետեղել է հետեւեալ տողերը. «Բարձր հանճարներ լայնածաւալ գետերու պէս կ'ոռոգեն ընդարձակ դաշտեր. իսկ համեստ գրողները առուակներու նման փոքրիկ ագարակներ. լայն թէ նեղ, խոր թէ ծանծաղ ջուրը կենսարար է»։ Աւելի ևս մեծ խո-

նարհութեամբ նա իրան անուանում է մի մոլորակ, որ իր լոյսը ստանում է լուսատու հանճարներից, և դեռ չէ համարձակւում նոյն իսկ իրան անուանել «ասակագիր»։ Ըստ իս, մենք ունենք արդէն մի լաւ ակադագիր յանձին Առաքել Նալբանդեանի։

Այն, ինչ որ նա կ'ուզէր գտնել Մխիթար Գոշի առակների մէջ, այսինքն՝ կծու ոճը և նրբին քանդակը, և չէ գտնում, մենք գտանք ներկայ առակների մէջ։ Այստեղ առակը ստացել է հայկական ձև, ոճ և ոգի, յարմարուելով ազգային ճաշակին, բարոյից և սովորութեանց։

Ինքնուրոյն առակները անհամեմատուելի շատ են թարգմանած կամ փոխադրած առակներից. երկու տեսակի առակներն էլ հաւասարապէս լաւ են։

Ինքնուրոյն առակներից շատերը այլաբանական պատմութիւնների տակ թաքցրած են բրեւէ կեանքի իմաստութիւն կամ խրատ։ Օրինակ, մայրը իր հիւսած ծաղկէ պսակը տալիս է այն որդուն, որը ուրիշի համար է բարի գործել։

«Լաւ է, ասաց մայրը որդուն,
Մեծ նղբայրդ ծառայել է իր շահուն,
Այլ դու՝ ինչպէս որ օտարին
Պահպանել ես կեանքն ու բարին,
Ուստի պսակն ես քեզ ի վարձ
Կ'ուտամ դործիդ փոխադրո՞ւ։ (ՏՊսակ)».

Մի ուրշ տեղ («Մարդ և Ճանճ») սարգը ծծում է ճանճի արիւնը նրա համար, որ նա ուտում, խմում է ուրիշների վաստակը.

«Զնն լսած, որ բազմաց համար
Ճանճն է միջատ վրնասակար.
Նա միշտ աղատ համարձակ
Ուտէ, խրմէ այլոց վաստակ».

Եւ մի շարք առակների մէջ պարունակւում են, օրինակ, այսպիսի իմաստներ. Յիմարները իրանց շահերի տեսակէտով են չափում օգտակարը և անօգուտը («Ծառ և Ագռաւ»)։ Շատ անգամ մարդիկ սոփեստութեամբ են արդարացնում իրանց յանցանքները («Արագիլ և Սագ»)։ Որքան տարբերութիւն կայ շատ մարդկանց գործի և խօսքի մէջ («Կատուն և Մկները»)։ Որքան թանկ արժէ սեփական աշխատանք-

քով վաստակածը («Ոսկի»): Ինչ մեծ նշանակութիւն ունի միութիւնը՝

«Ուր սիրտ բանակ,

Անշ յաղթանակ:» («Զինք եւ Գայլեր»)

Զափազանց մեծ համբերութեան փնտր («Համբերատար Աղուէս»): Ինչ չափով ուրիշներին չափես, նոյն չափով քեզ կը չափեն («Նժդէկ և Գրաստ»): Մի շարք առակաների մէջ ծաղրի են մատնուում մանրէկային արատները: Ահա, օրինակ, ինչպէս է ծաղրուում ազահութիւնը: Ազահ մարդ հոգեվարքի մէջ պատուիրում է, որ ճրագը հանգցնեն, որովհետեւ մթութեան մէջ էլ կարելի է հոգին աւանդել («Ազահը»): Ահա ինչ է սոււում նա իր ազդականներին, որոնք սպասում են կտակի.

«Ինչու ճրագը իզուր տեղը կը վառի.

Լաւ կը լինի, որ մարի.

Մի մոռանաք, որ չքաւոր եմ ու խեղճ.

Ես իմ հոգիս կարող եմ տալ մեան մէջ:»

Եւ այսպէս առակագրի խայթոցից աղատ չեն մնում ստախօսը, ինքնահաւան մարդը («Յոպոպ»), մնապարծ մեծամիտը («Կաղամախ և Ազահ»), նախանձոտը («Գեղջուկ, Զի և Օձ»), քծնող մարդը («Նրկու Շներ»), իրանց նախնիքներով պարծեցող մարդիկ («Աշխարհագիր»), բամբաստաւէր կանայք («Կանանց դադոնապահութիւնը»),

Մի քանի առակների նիւթը հեղինակը վերցրել է յունական կեանքից և առասպելութիւնից՝ «Պանդորա», «Իկար», «Ֆիզիաս», «Դիօգէն»:

«Պանդորան»-յունական իմաստալից առասպելն է վերածուած առակի: Նրկրի բոլոր դժբախտութիւնների հետ Զեւսը տուել է մարդուն միայն մի յոյս, որ առաջնորդում է մարդուն կեանքի ամբողջ ընթացքում. իսկ առակի երգիծական կողմը—կանացի սեռին յատուկ հետաքրքիր բնոյթն է: «Իկարը» այդ մարդն է, որ իրան պարզեւած աղատութիւնը գործադրում է թեթեւամտութեամբ և փոխանակ յոյս արեւին մօտենալու գահավիժում ցած: «Ֆիզիասի» մէջ ծաղրուում է սոգէտ և անճաշակ քննադատը: «Դիօգէնը» բարձրացնում է հոգեղէնը և արհամարում է մարմնականը և նիւթեղէնը:

Առ. Նալբանդեանի առակների մի մասը թարգմանութիւններ կամ փոխադրութիւններ են Լաֆոնտէնից, Ֆլորիանից, Կոլիովից և Նդպից: Փոխադրութիւնը կատարուած է մեծ

շնորհքով. համարեա բոլորն էլ յաջող են: Դրանում համոզուելու համար բաւական է վերցնել և կարդալ «Գեղջուկ և Օձ», «Ագռաւ և Աղուէս», «Գորտ և Եղ», «Աքաղաղ և Մարգարիտ», «Մեր և Մահ», «Երկու Շուներ», «Էջ և Սոխակ», «Ոռդը կաշնւոյն ներքե» և այլն:

Մեր նոր առակագրի արժանաւորութիւններն են՝ սահուն և գողտրիկ ոտանաւորը, որ առակի բովանդակութեան համեմատ արագ փոփոխում է՝ մերթ երկարելով մերթ կարճանալով: Առակի յարմար լեզուն և ոճը՝ լիքը նուրբ դարձուածներով, սրամտութեամբ, անակնկալ համեմատութիւններով և, վերջապէս, առակների հայացքած ընդհանուր ոգին:

Մնում է միայն ցանկանալ, որ «Առակների» երկրորդ տպագրութիւնը ազատ լինի այն բաղմամբիւ վրիպակներից, որոնցով լիքն է գրքոյկը:

Հետոն Մանուէլեան

Վ. Բաւկէ կարչեմ սօցիալ-դեմօկրատները, հրատ. Յ. Դաւթեանի, Թիֆլիս, 1906, գինը 12 կոպ.

Մեր հայկական իրականութեան մէջ ամեն մի գաղափար տարածուած է մեր ժողովրդի մէջ սարսափելի կերպով այլանդակուած, թարս: Վերցրէք ընտրութիւնը դաշնակցական իմաստով, դեմօկրատիան դաշնակցական դեմագոյների հասկացողութեամբ, «ազգընտիր կաթողիկոսի» միահեծանութիւնը նոյն կամարիւայի բացատրութեամբ և այլն և այլն: Սոցիալ-դեմօկրատների մասին էլ թէ այդ հայ ազգասէրները և թէ նրանից շատ էլ հեռու չգնացած հնչակեանները ամենախակ իմաստով կարծիքներ են տարածել ժողովրդի մէջ: Ներկայ բրօշիւրը կարող էր փարատել այդ թիւը հասկացողութիւնները: Անհասկանալի է թէ ինչու ժողովրդական այդպիսի մի հրատարակութեան մէջ գերմաներէն ցիտատները բերուած են առանց հայերէն թարմգանութեան: Միթէ գերմաներէն հասկացող ըկարիք կը ունենար Շւոտի կատարած այդ բրօշիւրի թարգմանութեան: Անփոյթ և անիմաստ բան է այդ, չէ: Նոյն գրքի թարգմանութիւնը «Բան-Դրադտ.» հրատարակութեամբ արժէ 10 կոպ:

Na